

PALOTAI MÁRIA

Folyóiratok irodalmi estélyei Erdélyben a két világháború között¹

Nem volt előzmény nélküli Erdélyben az előadókörutak, irodalmi estélyek rendezése. Már a 19. század végén a Bartha Miklós által alapított *Ellenzék* c. napilap hetenként irodalmi mellékletet jelentetett meg és művészdélutánokat tartott, valamint a 19. század második felétől megalakuló irodalmi társaságok céljai között is szerepelt a nyilvános felolvasások, matinék tartása.²

Esteket, matinékat a *Nyugat* is tartott, de a *Nyugat* írói egészen más helyzetben voltak, mint az erdélyi írók. A Nyugatosak együvé tartozásukat fejezték ki az előadókörutakkal, műveik kiadása már megszervezett volt és természetesen a közönség is jól ismerte őket.³ Az irodalmi estélyek komoly szerepet játszottak Erdélyben az impérium váltás utáni időszakban. Mivel a könyvkiadás még gye-
rekcipőben járt, az írók maguk keltették fel az érdeklődést műveik iránt. Az irodalmi társaságok általában saját székhelyükön, városukban rendeztek előadásokat. Öt nagyobb irodalmi társaság működött ekkor (Erdélyi Irodalmi Társaság, Kolozsvár; Kemény Zsigmond Társaság, Marosvásárhely; Szigligeti Társaság, Nagyvárad; Kölcsey Egyesület, Arad és az Arany János Társaság, Temesvár) nagy nehézségekkel küszködve, mivel a hatóságok jó ideig gátolták a munkájukat. Eleinte a régi magyar irodalom értékeinek ápolásával foglalkoztak csak, centenáris ünnepeket rendeztek. Egy-egy kiemelkedő egyéniség vezetésével (Kolozsvárott Dózsa Endre, Marosvásárhelyen Sényi László, Aradon Krenner Miklós, Nagyváradon Perédy György és Karácsonyi János) később új feladatokat igyekeztek ellátni, így magyar irodalomtörténeti előadássorozatokat rendeztek és a kortárs irodalom megismertetése céljából írókat hívtak meg előadások tartására.⁴

Az irodalomszervezés hőskorában (1918–1924) az írók rádöbbenek, hogy szükség van olvasónevelésre. Ezért szerveztek felolvasó esteket, matinékat, rendezték meg az írók olimpiaszát és előadókörutakra indultak sokszor színészekkel, előadóművészekkel. Erdélyben előbb jelentek meg az új írók, mint az új olvasóközönség. A megváltozott rendben szinte mindenki írni kezdett, így a tanár, az orvos, a volt fősolgabíró – hittek az írás megváltó erejében. Az új művek iránt viszont csekély volt az érdeklődés. Olvasók természetesen voltak Erdélyben, bár az értel-

¹ Cikkemben nem térek ki a Magyarországon tartott erdélyi irodalmi estekre.

² TOLNAI Gábor: *Erdély magyar irodalmi élete*. 2. kiad. Szeged, Prometheus, 1933. 57–65.

³ CZINE Mihály: *A romániai magyar irodalom kezdetei*. = Jelenkor 1967. 6. sz. 521.

⁴ TABÉRY Géza: *Emlékkönyv*. Kolozsvár, Erdélyi Szépművészeti Céh, 1930. 36–37.

miségi rétegből sokan repatriáltak, de az itt maradottak nem az új erdélyi irodalom felé fordultak, hanem továbbra is a világirodalom illetve a modern magyar irodalom megjelent műveit vásárolták. Kezdetben igen gyenge kiállítású erdélyi könyvek jelentek meg, megvásárlás esetén se igen olvasták el ezeket. Amíg Ady, Móricz, Babits műveiből 1000–2000 példányt is eladtak Erdélyben, addig a legnépszerűbb erdélyi könyvekből is csak átlagosan 500 és 800 példányt fogyott el.⁵

Folyóiratok irodalmi estjei

A *Napkelet* haladó szellemű folyóirat, a *Keleti Újság* irodalmi mellékleteként 1920-ban indult és három évfolyam után szűnt meg. Egyik szerkesztője, Ligeti Ernő visszaemlékező kötetében a *Napkelet*-estekről is ír. Felismerték a pódium jelentőségét. Ezek az estek nem szokványos felolvasások voltak, a „népi élniakarás óriási méretű demonstrációjává váltak.”⁶ A *Napkelet* gárdájával együtt utazott a kolozsvári Magyar Színház egy kis csapata is, a műsorukon egy-egy egyfelvonásos darabot adtak elő. Az úti állomások a következők voltak: Marosvásárhely, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Dicsőszentmárton. A helybéli írók rendezték meg a *Napkelet*-esteket (Aradon Krenner Miklós, Nagyváradon Tabéry Géza, stb.).⁷

A Pásztortűz irodalmi estélyei

A *Pásztortűz* (1921–1944) életében nagyon fontos szerepet töltöttek be az irodalmi estélyek. Ezt a tényt bizonyítja, hogy a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, a *Pásztortűz* kiadója Walter Gyulával, az akkori felelős szerkesztővel 1922. június 7-én kötött szerződésük 4. pontjában szereplő alábbi mondat: „köteles a lap elterjesztése érdekében a legnagyobb propagandát kifejteni, szükséghez képest irodalmi estélyeket, felolvasásokat stb. rendezni.”⁸

Az irodalmi estélyeken többek között Berde Mária, Sipos Domokos, Molter Károly, Tompa László, Reményik Sándor, Olosz Lajos, Makkai Sándor, Gyallay Domokos vettek részt. Az első ilyen előadásra Székelyudvarhelyen 1922. május 6-án került sor, majd Székelykeresztúron, Dicsőszentmártonban, Marosvásárhelyen és végül Kolozsvárott is rendeztek *Pásztortűz*-esteket.

„Jött a Pásztortűz írói gárdája, hogy lelkesítsen, buzdítson, a város közönsége pedig méltónak mutatkozott önmagához és multjához: vendégeit szeretettel fogadta, örömmel hallgatta és lelkesedve ünnepelte”⁹ – írta Jaklovszky Dénes a *Pásztortűz* első, Székelyudvarhelyen 1922. május 6-án tartott estélyéről. A Bukarest-

⁵ JANCÓSÓ Elemér: *Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig*. = Nyugat 1935. I. 286–287.

⁶ LIGETI Ernő: *Súly alatt a pálma*. Kolozsvár, Fraternitás, 1941. 43.

⁷ Uo. 43–44.

⁸ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 256/275.

⁹ JAKLOVSZKY Dénes: *Pásztortűz-este Székelyudvarhelyen*. = Pásztortűz 1922. 20. sz. 532.

szálló nagytermében a Székelyudvarhelyi Nőegylet által rendezett műsor kissé hosszúra nyúlt, de gazdag és változatos volt. Bíró Lajos megnyitó beszédében rámutatott, hogy milyen nagy érdemeket szerzett a székelység a magyar irodalom és művészet fejlesztése terén. A *Pásztortűz* programját Walter Gyula ismertette, költemények következtek Maksay Alberttől, Berde Máriától és Reményik Sándortól, majd egy-egy novella Sipos Domokostól, Pálos Istvántól, Molter Károlytól, majd újabb költemények a szerzők: Tompa László, Finta Gerő, Farczády Sándor, Halmágyi Samu, Mihály László tolmácsolásában. Jaklovsky Dénes értekezését: „A szlávofil eszme és az orosz írók” címmel hallgathatták meg a nézők ezután. Az egyes műsorszámok között a Filharmónikus Társaság eljátszotta karnagyuk két szerzeményét, Halmágyi Samuné dalokat énekelt Tompa Lászlóné zongorakíséretével, valamint a Székely Dalegylet két dalt adott elő. A műsort Bakóczi Károly: „Orpheus és Euridike” c. bohózata zárta a város műkedvelőinek előadásában.

„A Pásztortűz első vidéki estjének meleg és bensőséges hatása, nagy erkölcsi és anyagi eredménye bizonyosága annak, hogy a lap programja és írói az erdélyi magyarság széles rétegei között osztoznak a szeretetben, érdeklődésben és támogatásban. Az a komoly lelki kielégülés pedig, amelyet ez a vidéki bemutatkozó maga után hagyott, a lap írógárdáját csak fokozottabb kulturális tevékenységre kell hogy serentsen.”¹⁰

Az est megszervezésében Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár is részt vett, aki egyben a *Pásztortűz* helyi előfizetési díjainak beszédését is intézte. Az elszállásolásokról, a kérvények, engedélyek benyújtásáról, a zenei műsor megszervezéséről írt többek között leveleiben, valamint ő jelezte, hogy Sipos Domokos is szeretne részt venni az estélyen.¹¹

Az első irodalmi estély tehát sikert hozott a közönség köreibben, viszont a szigurancával, a román politikai rendőrséggel állandó küzdelemben szerveződtek ezek az előadások, rendszeresen cenzúrázták a programot és akadályozták az estélyek megtartását. A székelyudvarhelyi estély utáni kellemetlenkedésükről Finta Gerő levele ad számot:

„május 8.-án a helybeli sziguránca főnök d.e. 11 órára összegyűjtött bennünket helybeli szereplőket hivatalába és nekem, mint aki valamicskét tudok románul, leadta a következőket: olyan román emberek, akik magyarul perfektil tudnak és akik a magyar irodalmat is igen jól ismerik, ott voltak a „Pásztortűz” irodalmi estélyén és másnap felháborodással beszéltek el neki, ... hogy az egész estély a románság kigúnyolása volt, hogy mi a román nemzetből ott csúfot üztünk... s idézte a Bakóczi darabjából e közmondást: otthagya, mint Szent Pál az oláhokat, amely kitétel benne van ugyan a kéziratban, de az estélyen a szereplő „oláhokat” szót nem mondotta. Egy félórás beszéd keretében kioktatott engem a hűséges román alattvaló mikénti viselkedéséről és kötelességeiről s végre az ügy tisztázása céljából az estélyen résztvett idegen írók címét kérte s tőlünk, idevalóktól kéziratainkat bekérte. Úgy gondolom,

¹⁰ Uo. 533.

¹¹ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 256/57/7 és 8.

a vendégektől is bekérte v. be fogja kérni kézírataikat. A dologban a mai napig aztán semmi sem történt s mi itt úgy hisszük, hogy nem is fog folytatása lenni... Igen, a sziguranca főnök irredentizmust és izgatást vetett a szemünkre, ami neveltséges, alapatlan vád...”¹²

Reményik Sándor Áprily Lajoshoz 1922. május 10-én írt levelében részben a dicsőszentmártoni (május 27-i) estélyen való szereplésre hívta Áprilyt, majd az udvarhelyi estély nagyon szép sikeréről számolt be és arról is, hogy az udvarhelyieket beidéztek a szigaranciára.¹³ A május 17-én kelt levelében már tudomásul vette, hogy Áprily nem tud Dicsőszentmártonba menni. Az udvarhelyi estéllyel kapcsolatban megjegyezte: „a szigarancián még mindég fordítják (!) az írásainkat. Vajjon milyen műfordítások lesznek azok – és mennyire hüek?”¹⁴

A következő estélyt Dicsőszentmártonban tartották 1922. május 27-én a Kárpátok nagyvendéglő dísztermében. Az estélyt a Protestáns Nőegylet szervezte. Farkas Károly magyarpéterfalvai lelkész megnyitója, „megkapó hévvel és kiérezhető szeretettel előadott bevezető nagy hatást keltett.”¹⁵ A műsorban Maksay Albert, Berde Mária, Gyallay Domokos elbeszélései, Walter Gyula, Reményik Sándor és Maksay Albert versei hangoztak el. Makkai Sándor az erdélyi magyar irodalom és a közönség viszonyáról tartott előadást. Molter Károly egy szatiráját olvasta fel. A zenei műsor igen gazdag volt, helyi műkedvelők többek között négykezes zongoradarabot, hegedű-zongora szonátát, vonósnégyest adtak elő, majd Haydn: Teremtés c. oratóriumának részletét a dicsőszentmártoni ének- és zenekar tolmácsolta. Az előadókat hosszasan ünnepelték az estély után, Reményik Sándor babérkoszorút kapott.¹⁶

Az estélyek szervezésében irodalmi társaságok, nőegyletek vettek részt. A helyi szervezők feladata volt a szükséges engedélyek beszerzése, a terem bérlése, az érkező írók elszállásolása. Ez mind-mind komoly feladatot rótt a szervezőkre, akik nagy lelkesedéssel végezték a munkájukat és hálás szívvel emlékeztek az estekre. Csató Gabriella, a Dicsőszentmártoni Protestáns Nőegylet titkára levelében áradozva írt Walter Gyulának:

„Mint egy feledhetetlenül szép álomra, úgy gondolunk vissza az irodalmi estélyre. Hálásan köszönjük a Pásztortűz kedves íróinak, hogy lejöttek közénk és fényt, meleget hoztak, ünnepnapokat varázsoltak a mi egyhangú, szürke életünkbe.”¹⁷

A Marosvásárhelyen a kultúrpalotában 1922. október 5-én tartott estély vendéglátója a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság volt, a megnyitó beszédet Tóthfalussy József, a Társaság elnöke tartotta „Az erdélyi magyarság egységes közszellemének munkásai vagyunk” címmel.

¹² Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 256/107/9.

¹³ Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár V 4142/351/41

¹⁴ Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár V 4142/351/42

¹⁵ WALTER Gyula: *Irodalmi estély Dicsőszentmártonban*. = Pásztortűz 1922. 581.

¹⁶ Uo. 581–584.

¹⁷ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 256/83.

„Az új ország kerete közé fogott magyarságunk csak közös kulturális kapcsolatokon át és ezek szilárdan összefűzött erejével őrizheti meg és fejlesztheti tovább elmúlt századokon át közkinccsé gyűjtött szellemi és anyagi értékeit.”¹⁸

Molter Károly az estről írt soraiban kiemeli, hogy „az egész est uralkodó jégye a szeretet melege volt.”¹⁹ A műsor a következők szerint alakult: Reményik Sándor saját verseiből adott elő, majd Farkas Béla énekelt Bartók feldolgozásában székely- és Petőfi-dalokat. Ezek után Berde Mária gyermek-lélekrajzot ábrázoló novelláját olvasta fel. B. Zsembery Elvira zongorán Chopin-balladát és Dohnányi-rapszodiát adott elő. Olosz Lajos, Tompa László versei következtek, majd Makkai Sándor a magyar kultúra kérdéseit feszegette előadásában, végül Walter Gyula versei zárták a műsort.²⁰ Az estélyt bejelentő cikkben már jelezték, hogy csak korlátozott számú jegy kapható, mert elővételben elfogytak, a maradék jegyeket Révész Béla marosvásárhelyi könyvkereskedő árusítja.²¹

A *Pásztortűz* 1923. évi 1. számában adták hírül, hogy a székelyudvarhelyi, dicsőszentmártoni és marosvásárhelyi estélyek után hol rendeznének még estélyt. Január 13-án és 14-én Kézdivásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön tartanának estélyt, majd január 27-én Székelykeresztúron és február 3-án újból Dicsőszentmártonban, valamint egy későbbi időpontban Érmihályfalván. A szervezést már el is kezdte Kézdivásárhelyen I. Diénes Jenő, Sepsiszentgyörgyön Dániel Viktor munkatársak a helyi nőegyesületek elnökségével és a városok vezető személyiségeinek segítségével.²²

Az elmaradt estek

A kézdivásárhelyi irodalmi estélyt betiltották „magyarázat és indoklás nélkül”. Az előzetes engedélyt az utolsó percben vonták vissza, az estély megkezdése előtt.²³ Ezen a kézdivásárhelyi estélyen Benedek Elek is részt vett volna, ezt a hírt nagy örömmel jelentették be a *Pásztortűz* hasábjain. A január 14-ikére tervezett sepsiszentgyörgyi estély pedig közbejött akadályok miatt maradt el.²⁴

Érmihályfalván sem tudták megtartani a tervezett előadást derül ki Szentmihályiné Szabó Mária Walter Gyulával folytatott levelezéséből. A határ közelsége

¹⁸ TÓTHFALUSSY József: *Megnyitó a „Pásztortűz” marosvásárhelyi estélyén.* = *Pásztortűz* 1922. 41. sz. 473–475.

¹⁹ MOLTER Károly: *A „Pásztortűz” estje Maros-Vásárhelyt.* = *Pásztortűz* 1922. 41. sz. 471.

²⁰ Uo. 472–473.

²¹ *A „Pásztortűz” Marosvásárhelyen.* = *Pásztortűz* 1922. 38. sz. 382–383.

²² *A „Pásztortűz” irodalmi estélyei.* = *Pásztortűz* 1923. 1. sz. 31.

²³ REMÉNYIK Sándor: *Kézdivásárhelyi irodalmi estélyünket a hatóság betiltotta.* = *Pásztortűz* 1923. 3. sz. 91.

²⁴ *Kézdivásárhelyi estélyünk.* = *Pásztortűz* 1923. 2. sz. 64.

miatt itt még szigorúbbak voltak a szabályok, majd statárium miatt este kilenc órától kijárási tilalmat vezettek be, így az estély megrendezése lehetetlenné vált.²⁵

Szatmárról is kaptak meghívást *Pásztortűz*-est megszervezésére Bruczinszky Zoltán 1923. augusztus 10-én kelt levelében ezt írta Walter Gyulának:

„Magunk óhajtottuk meghívni a Pásztortűz jeles munkásait egy ősszel tartandó irodalmi estélyen való szíves közreműködésre.”²⁶

Ez az est sem jött létre, valószínűleg ez is a határ közelsége miatt.

Az 1923. január 27-ére tervezett estélyt Székelykeresztúron március 10-én rendezték meg a Walter-nagyteremben. Walter Gyula felelős szerkesztő konferált. A megnyitót Orbán János plébános mondta. Reményik Sándor, Tompa László és Walter Gyula versei, valamint Bakóczy Károly „A gomb” c. humoreszkje hangzott el. Zene- és énekszámok színesítették a műsort: egy vonósötös, majd Halmágyi Samuné énekelt műdalokat Tompa Lászlóné zongorakíséretével, Szentmártoni Kálmánné zongorázott. A *Székely Közélet* március 18-i számában jelent meg az egyik résztvevő, Tompa László tollából beszámoló a *Pásztortűz*-estről.

„Színes és mindenképpen buzdító érdeklődést, megértést tanúsító szép közönség gyűlt össze... a Pásztortűz által rendezett irodalmi estélyen. Ami hézag itt-ott a széksorokban – a polgárság egy részének távolmaradása miatt – felfedezhető volt, bőven pótolta azt a megjelentek lelkes figyelme, minden egyes számot meleg tapsokra érdemesítő elismerése.”²⁷

A második dicsőszentmártoni estélyre 1923. március 24-én került sor a Kárpát-szálloda nagytermében. A megnyitót újból Farkas Károly magyarpéterfalvai református lelkész tartotta, mint ahogy a szervezésben is újból a Protestáns Nőegylet tagjai vettek részt. Ennek a második estélynek „művészestély” megnevezést adták, mivel úgy érezték, hogy ez jobban fedti a valóságot. Verseivel Walter Gyula és Reményik Sándor szerepelt, majd Berde Mária „Függökert” című, a marosvásárhelyi színházban bemutatott egyfelvonásos darabját olvasta fel. A műsorban Molter Károly egy szatírjával, míg Pálos István egy novellájával szerepelt. Makkai Sándor „A szépség hazája” című tanulmánya hangzott még el. Végezetül pedig Herczeg Ferenc alkalmi színdarabja, „A holicai Cupidó” került színre helyi műkedvelők előadásában.²⁸

„Nagysikerű vidéki estélyeinek sorozata után, amelyeknek célja az volt, hogy a „Pásztortűz” a vidékkel is megteremtse a maga érintkező pontjait, most a szerkesztőség – részben a közóhajnak is engedve – elhatározta, hogy Kolozsvárt is megrendezi első irodalmi és művészeti estélyét a ref. kollégium tornatermében.”²⁹

²⁵ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 256/248/7 és Fond 256/248/12

²⁶ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 256/81.

²⁷ T[OMPA] L[ászló]: *Keresztúri Pásztortűz-est.* = Székely Közélet 1923. márc. 18. 3.

²⁸ WALTER Gyula: *A dicsőszentmártoni művészestély.* = Pásztortűz 1923. 13. sz. 411–416.

²⁹ *Pásztortűz-estély Kolozsvárt.* = Pásztortűz 1923. 16. sz. 511.

jelentették be az 1923. évi 16. számban. A kolozsvári estre április 28-án került sor. A műsor összeállításánál egyrészt a Kolozsváron még nem szerepelt írókat, másrészt pedig azokat kérték fel, akiknek a nevéhez a folyóirat múltja fűződik. Az estélyt György Lajos irodalomtörténész nyitotta meg. Verseivel Reményik Sándor, Olosz Lajos és Áprily Lajos lépett fel. Balogh Endre és Gyallay Domokos novelláikat olvasták fel. B. Zsembery Elvira zongoraművésznő és Réthelyi Ödön színművész műdalokat énekelve szolgáltatták a műsor zenei részét. Az estélyre harminc és husz lejért lehetett jegyet váltani.³⁰

A *Pásztortűz*ben előzetesen meghirdették a szervezendő estélyeket. A tervezett, illetve megvalósult programokat mindig megjelentették ezekben a híradásokban, cikkekben. Gyakran az estélyeken elhangzott jelentősebb írások, előadások, megnyitók szövegét is publikálták. Az estélyeken a mindig nivós műsorban az irodalom mellett a zene is helyet kapott. Általában helyi amatőr művészek léptek fel a zenei műsorrészekben és ugyanígy a Kolozsvárról érkező írók, költők mellett a helyiek is jelentős szerepet kaptak. A városok értelmiségi és egyházi személyei is bekapcsolódtak az estek műsorába, például az ünnepi megnyitók, köszöntők megtartásával.

Az estek mindegyikén szerepelt Walter Gyula és Reményik Sándor, akiknek, mint felelős szerkesztő és főszerkesztő kötelességük is volt ezeken megjelenni és szerepelni. Rajtuk kívül legtöbbször Berde Mária (négy alkalommal) és Molter Károly, valamint Makkai Sándor (három-három alkalommal) vettek részt az estélyeken. Berde Mária korának népszerű költő- és írónöje volt, írásai a *Pásztortűz*ben, a folyóirat huszonnégy éves fennállása alatt rendszeresen jelentek meg. A folyóiratban az egyik legtöbbet publikáló író volt. Összesen hatvannégy versét, egy regényrészletét, négy színművét, öt tárcáját adta közre a folyóirat. Molter Károlynak egy regényrészlete, öt színműve, tizenöt elbeszélése és négy tárcája jelent meg, Makkai Sándornak pedig nyolc elbeszélése, három tárcája, négy szakcikke jelent meg a *Pásztortűz*ben. Az estek sikerét és értelmét az adta, hogy személyesen megismerkedhetett az olvasóközönség az írókkal, költőkkel. Valószínűleg ez is közrejátszott, hogy a *Pásztortűz* huszonnégy évig megjelenhetett, bár többször fenyegette a megszűnés veszélye.

Az estek mindig nagy sikert arattak a helyi közönség köreiből, de kellemetlenkedő kritikai hang is megjelent, így például Osvát Kálmán személyében a székelyudvarhelyi est után. Osvát Kálmán 1919 és 1927 között több lapot is indított (*Zord Idő*, *Kalauz*, *Erdélyi Levelek* stb.), mellel kitűnő konferanszié volt. Osvát saját lapjában, a *Kalauz*ban éles hangon kritizálta az estet, „írástudatlan újságíróknak”, „magánhivatalnoki műkedvelőknek” nevezte az írókat.³¹ Reményik ezért azt gondolta, hogy Osvát Kálmán nem is volt ott az esten. Ugyanerről az estről a *Brassói*

³⁰ A kolozsvári *Pásztortűz*-estély. = *Pásztortűz* 1923. 17. sz. 544.

³¹ idézi: REMÉNYIK Sándor: *A Pásztortűz székelyudvarhelyi estélye és Osvát Kálmán*. = *Pásztortűz* 1922. 20. sz. 538–539.

Lapokban az jelent meg, hogy „Kultur ünnepe volt szombaton Székelyudvarhelynek.”³²

A kolozsvári *Vasárnapi Újság* 1923. május 6-án indult és 1925. március végén szűnt meg. Ez a képes, kulturális, irodalmi lap is rendezett ez alatt a rövid időszak alatt irodalmi esteket. A legjelentősebb eseménynek a Lugoson rendezett „irodalmi keresztelő” számított 1923. október 28-án, amikor Szombati-Szabó István fiának keresztelője alkalmából rendeztek estélyt. A *Vasárnapi Újság* munkatársai közül Paál Árpád, Walter Gyula, Nyíró József és Szentimrei Jenő olvastak fel írásaikból, majd Tessitori Nóra erdélyi költők verseit szavalta. Tordán 1924. december 9-én Paál Árpád, Nyíró József és Szentimrei Jenő szerepelt, valamint György Dénes erdélyi költők verseit szavalta.³³

Az *Erdélyi Helikon* (1928-1944) is eleven irodalmi lapként kapcsolatot keresett a közönséggel. Már az első marosvécsi összejövetelt követő időben elkezdték a *Helikon*-estélyek megrendezését. 1927 januárjában Nagyváradon mutatkoztak be a *Helikon* írói. Ezután Arad, Temesvár, Torda, Déva és Marosvásárhely következett. 1928-ban Bukarestben szerepeltek, ahol az estélyen a román irodalom vezérei is megjelentek. Kádár Imre indítványára elhatározták, hogy a *Helikon* által eddig rendezett irodalmi estélyek helyében irodalmi szabadlíceumokat szerveznek. Berde Mária és Molter Károly rendszeresen tartottak Marosvásárhelyen ilyen előadásokat. 1930 márciusában előadasciklust tartott Kolozsvárott öt helikoni író: Bánffy Miklós, Szentimrei Jenő, Kós Károly, Kuncz Aladár és Makkai Sándor.³⁴

Írói Olimpiász

Közben, még 1923. november 11. és december 2. között került sor egy jelentős eseményszorozatra. Kolozsvárott a Magyar Színház a Haladás kiadóval, amely ekkor a *Vasárnapi Újság* és a *Pásztortűz* kiadója volt, közösen megrendezte az első és egyben egyetlen Erdélyi Írói Olimpiászt. Nagyvárad, Marosvásárhely, Arad és Temesvár összes jelentős írója, költője bemutatkozhatott Kolozsvár közönségének. A győztes városnak értékes vándordíjat, az íróknak pedig 2000 lejes díjat ígérték a szervezők. Háromtagú bizottság döntött a helyezésekről: Dózsa Endre, az Erdélyi Irodalmi Társaság elnöke, Janovics Jenő, a kolozsvári Magyar Színház igazgatója és Paál Árpád, az újságíró szakszervezet elnöke.

November 11-én a nagyváradai írók kezdték a bemutatkozást. A váradi Magyar Színház művészei három egyfelvonásos művet adtak elő (Gulácsy Irén: Kobra c. drámáját, Marót Sándor: Az egérfogó c. vígjátékát és Tabéry Géza: A kolozsvári bál c. történelmi művét) és Hilf László: Inkább a börtön c. jelenetét. A szünetekben Bíró György, Kondor László és Ruth Klára költeményei hangoztak el.

³² A „Pásztortűz” Székelyudvarhelyen. = Brassói Lapok 1922. május 12. 4.

³³ SZABÓ Zsolt: *Gyökerek után kutatva*. = Korunk 1982. 1. sz. 19–23.

³⁴ MAROSI Ildikó: *A Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh levelesládája. (1924–1944)*. Bukarest, Kritérium, 1979. 1. köt. 95–98, 104–105, 187.; 2. köt. 348.

A marosvásárhelyiek műsorára november 18-án került sor. Színészek nélkül maguk a szerzők adták elő műveiket. Osvát Kálmán, Antalfy Endre és Molter Károly konferáltak, Berde Mária és Tompa László saját verseiket szavalták el, Szini Lajos humoreszkjeivel aratott sikert. Verseket adott elő Dékániné Máthé Mariska és Szász Károly, Csergő Tamás és Balogh Endre pedig prózát.³⁵

Az utolsó matinén, december 2-án Arad írói mutatkoztak be. Egy hét kimaradt a matinék rendezése közben, mert az aradiak Madách-ünnepséget tartottak és a terminus elhalasztását kérték, így viszont a negyedik matiné, az elszigetelten élő írók bemutatkozása elmaradt. A közönség ekkorra már megfogyatkozott. Az első, a nagyváradi műsor aratta a legnagyobb közönség sikert, az utolsó matinén már csak félház volt, pedig talán ez volt a legváltozatosabb műsor. Franyó Zoltán, Szombati-Szabó István versei, Nagy Dániel prózája szerepelt a műsoron, majd Zala Béla modern költőket szavalt. A zenei életről Szelle Károly szerzeményei nyújtottak ízelítőt, még egy táncművésznő, Luca Gizi is gazdagította a produkciót. A kolozsvári záróestély műsorán három egyfelvonásos darab bemutatását tervezték, majd Kolozsvár költői mellett Áprily Lajos, Bartalis János és Bárd Oszkár is bemutatkozhatott volna, de a december 12-ére tervezett³⁶ záróünnepség elmaradt. December 10-én az Erdélyi Irodalmi Társaság választmányi ülésén Janovics Jenő olvasta fel a bíráló bizottság döntését, amelyet Paál Árpád helyébe beválasztott Kuncz Aladár fogalmazott meg. Az első helyet Marosvásárhely írócsoportja kapta, az írók közül Osvát Kálmánt, Tabéry Gézát és Szombati-Szabó Istvánt jutalmazták. Az antik ezüstkupát, amelyet eredetileg vándorszerlegnek szántak, a Kemény Zsigmond Társaság megbízottjainak 1924. január 18-án adták át. A következő olimpiászt Marosvásárhelynek kellett volna rendeznie.³⁷

Borbély István az Erdélyi Irodalmi Társaság főtítkára ezen a decemberi választmányi ülésen az olimpiászon szerepelt minden művet részletekbe menően kivesézett az egy órán át húzódó beszédében. Tabéry Géza ezzel indokolta, hogy többé ilyen olimpiászt nem rendeztek. „Az olimpiászi kánpadon a keserűség kelyhévé változott számunkra az asztal közepén csillogó ezüst kupa.”³⁸

Írói csoportok körútjai

Újonnan összeállt írói csoportok is szerveztek előadókörutakat egy-egy kiemelkedő szervezővel az élükön. Benedek Elek székely írócsoportja volt a legjelentősebb ezek közül. Elmondhatjuk róluk, hogy valóságos missziót teljesítettek.

³⁵ Uo. 19–23.

³⁶ *A Haladás hírei*. = Vasárnapi Újság 1923. december 2. 13.

³⁷ SZABÓ Zsolt: *i. h.* 19–23.

³⁸ TABÉRY Géza: *i. m.* 38.

Benedek Elek „turnéi”

Benedek Elek 1921-ben már ősz fejjel tért vissza Erdélybe és 1922-ben kapcsolódott be az irodalmi életbe. A nagyobb városok mellett a kisebb falvakba is elvitte „fiaival” a magyar kultúrát.

Benedek Elek köré a fiatal székely írók: a „kalákások” csoportosultak. Nevüket a Kolozsvárott alakult Kaláka Bt-ről kapták, melynek lapjában a *Vasárnapban*³⁹ publikáltak a „kalákások”. „A kaláka-gondolatban nem is az az alkotó elem a fontos, hogy valami létre is jöjjön. A döntő: a társulás, a szervezkedés, a kollektív egymásrautaltság, a közös munkában összefonódásnak a ténye.”⁴⁰

A kolozsvári *Újság*⁴¹ 1927-es megszüntetése után állás nélkül maradt írók létfenntartását segítette az ekkor indított előadókörutak megszervezésével Benedek Elek. A kolozsvári és tordai előadások bevezetőjeként így fogalmazott:

„Azok a fillérek, amik ma este itt összegyűltek ... két célt szolgálnak. Az egyik cél az, hogy hagyhassanak itthon az én fiaim egy kevés pénzt az asszonynak, a másik, hogy vándorolhassanak tovább kis városról kis városra, nagy falúról nagy falúra, ahol úri renddel egybekeveredő fejkendős asszonyoknak és fehér harisnyás férfiaknak mesélnek, dalolnak, szavalnak, s így mennek, mendegélnek, tovább, tovább...”⁴²

Benedek Elek általában a bevezető előadásokat tartotta ezeken az irodalmi esteken. Leggyakrabban Tamási Áron, Szentimrei Jenő és Kacsó Sándor szerepelt saját írásaival, György Dénes pedig szavalaival. Szentimreiné Ferenczy Zsizi népdalakat adott elő Delly-Szabó Géza feldolgozásában. Brassóban 1927. november 12-én, Baróton 13-án délben, Sepsiszentgyörgyön 13-án este szerepeltek.⁴³ Ezek után Kolozsvár következett november 18-án, majd Torda 19-én. „A kolozsvári székely írók lejönnek Brassóba, Baróra meg Szentgyörgyre, s megkértek hogy mindenütt én tartsak bevezető előadást” írta Benedek Elek 1927. október 12-én kelt levelében unokájának, Benedek Lászlónak.⁴⁴

Hosszúfalun is szerettek volna estélyt tartani, de ezt elvetették, „mivel sem időnk, sem garanciánk nem volt arra nézve, hogy oda eljuthassunk, és hogy megfelelő közönséget is össze tudjunk hozni”⁴⁵

December 9–10-én Székelykeresztúron és Székelyudvarhelyen akartak estélyt tartani, ezekre viszont csak június 7-én és 9-én került sor.

Tompa Lászlónak a keresztúri és udvarhelyi estély szervezése ügyében írt levelében Benedek Elek így számol be az eddigi utakról: „valóságos diadalút volt

³⁹ A Vasárnap és utódja a Vasárnapi Újság 1921. november 13. és 1925. március 29. között jelent meg

⁴⁰ LIGETI Ernő: *i. m.* 100.

⁴¹ Az *Újság* 1898-tól megjelenő napilap volt

⁴² BENEDEK Elek: *Erdélyi sors.* = Híd 1928. 3–4. sz. 129.

⁴³ *Benedek Elek irodalmi levelezése 1921–1929.* II. Bukarest, Kriterion, 1984. 424–427.

⁴⁴ Uo. 281.

⁴⁵ Uo. 290.

az utunk. Különösen Kolozsvárt volt váratlanul nagy sikerünk, ahol előzetesen tüszköltek némelyek”.⁴⁶ Fiának, Benedek Marcellnek pedig így írt:

„Mostanában sokat vagyok úton. Egy kerek hét folyamán az Újság utcára dobott székelyeit bekonferáltam Brassóban, Baróton, Sepsiszentgyörgyön, Kolozsvárt és Tor-dán. Most meg készülünk (dec. 9. és 10.) Udvarhelyre és Keresztúrra. Kezdetben arról volt szó, hogy egy kis pénz gyűljön össze a Magyar Párt jövőtéből kenyér nélkül maradt székelyeknek. Kolozsvárt azonban már nem enyelgő Nagy Endre voltam, de hamarosan belefújtam a székely kürtbe. Valósággal megrendítettem a t.c. publikumot. Az erdélyi magyarság nyugtalanodni kezdett, hogy a székely írók megbontják az erdélyi irodalom egységét, én meg szépen megmagyaráztam, hogy nincs ok a nyugtalanságra a Nyíró meg a Tamási székelysége miatt. Megmagyaráztam, hogy nincs erdélyi irodalom, csak erdélyi lelkű írás, s a mi székelységünk éppúgy nem rí ki a magyar irodalom kertjéből, mint ahogy nem rínak ki Mikszáth, Tömörkény, Gulácsy meg Móricz írásai. A közönség nekem is szokatlan nagy, tüntető melegséggel fogadott a színpadra lépésemkor, s tüntetett végül is” ... „Teljes öt percig nem jutottam szóhoz a vége-hossza-nincs taps miatt. Sokan nem fértek be a terembe, míg Helikonék rendszerint félház előtt szerepelnek.”⁴⁷

1928 tavaszán új célt kap a turnésorozat. A fiatalon elhunyt írótlárs, Sipos Domokos családja részére gyűjtöttek pénzt.⁴⁸

Az újonnan összeállott csoport, a „trupp” ahogy Benedek Elek nevezte magukat belső és külső tagokból állt. Belső, azaz állandó tagjai: Benedek Elek, Szentimrei Jenő, Tamási Áron, Bartalis János írók, költők, Szentimreiné Ferenczy Zsizi, György Dénes előadóművészek és ifj. Delly Szabó Géza akadémista zongoraművész, külső tagjai: Tompa László, Nyíró József, Kacsó Sándor, akik a lakhelyükhez közeli területeken kapcsolódtak a csoporthoz. Székelyudvarhelyen kezdték a körutat, ahol nagy sikert arattak. Székelykeresztúron viszont üres székek maradtak, mert a Kaszinó urai felvásárolták a jegyeket, hogy a következő heti *Pásztor-tűz*-estre a környező falvak székelységét ingyen be tudják engedni. Nyárádszeredán, Baróton és a falvakban viszont újból telt ház előtt szerepeltek és lelkes közönség fogadta őket. Az előadások tartásához Emil Isac művészeti főfelügyelő adott egész Erdély területére szóló engedélyt. Sokszor viszont a rendőrség és a katonai parancsnokság akadályozta, nehezítette az előadások megtartását, valamint sokszor cenzúrázták az estély anyagát.

Az előadások előkészítését mindig a helybeli írók, költők vállalták magukra. Így Udvarhelyen Tompa László, Brassóban Kacsó és Farczady Sándor, Vásárhelyen Antalfy Endre, Berde Mária és Molter Károly, Váradon Tabéry Géza, Aradon Szántó György, Lugoson Szombati-Szabó István, Szatmáron Markovits Rodion. Benedek Elek tartotta továbbra is a bevezető előadásokat, amelyeknek mindig aktuális témája volt. Így a nagy vitát kavart Makkai Sándor *Magyar farsors* című könyve megjelenése után kiállt Makkai és Ady mellett.

⁴⁶ Uo. 302–303.

⁴⁷ Uo. 304–305.

⁴⁸ Sipos Domokost 1927. december 24-én, 34 éves korában temették el a dicsőszentmártoni tüdőszanatórium temetőjében. Tízéves kisfia árván maradt.

Közel másfél év alatt Erdély falvaiban, városaiban 45 előadást tartottak Benedek Elek és „fiai”, Sipos Domokos özvegyének ötvenezer lejt tudtak átnyújtani.⁴⁹

Álljon itt végezetül Walter Gyula megfogalmazásában a *Pásztortűz* estélyekkel kapcsolatos hitvallása, amely úgy érzem a többi, irodalmi estélyt szervező író, folyóirat vagy írócsoport hitvallása is:

„A »Pásztortűz« kezdettől fogva azt vallotta, hogy az író és irodalom nem önmagáért való, nem öncélú. Ezért már régóta programjába is vette azt, hogy ki-kilép az irodalom és művészet csak papíron meghatározott hirdetésének meghatározott kereteiből és még közvetlenebbül igyekszik személyes érintkezésekkel, estélyek tartásával, az élő szó hiteő és hódító hatalmával teremteni minél erősebb kapcsolatot az olvasóközönséggel.”⁵⁰

MÁRIA PALOTAI

Soirées littéraires des revues en Transylvanie entre les deux guerres mondiales

Des soirées littéraires avaient été organisées en Transylvanie depuis la deuxième moitié du 19e siècle. Leur rôle important commençait toutefois après la première guerre mondiale, après le changement d'impérium. Tandisque les sociétés littéraires avaient organisés des soirées, des programmes de lecture dans leur propre ville – de même avec de grandes difficultés – les nouveaux magazines littéraires et groupes d'auteurs arrivaient jusqu'aux petites villes ou même dans les villages. Puisque l'édition des livres était encore en état élémentaire, les auteurs ont été obligé à éveiller eux-mêmes l'intérêt à leurs ouvrages. Les écrivains organisaient les matinées et les tournées littéraires en vue de la formation d'un public littéraire, ils ont également mis en place l'olympiade des écrivains.

Parmi les soirées des revues, l'étude s'occupe plus détaillément de celles de *Napkelet* (Orient), de *Vasárnapi Újság* (Journal de dimanche), de *Erdélyi Helikon* (Helicon de Transylvanie) et de *Pásztortűz* (Feu de berger). L'analyse s'étale aux difficultés de l'organisation, aux vexations de la 'sigourenza' (police politique roumaine), aux soirées ajournées, et au programme détaillé de celles qui avaient eu lieu.

L'Olympiade des écrivains a été organisé ensemble par le Théâtre Hongrois de Kolozsvár et l'Édition 'Haladás' (Progrès). A cette occasion les écrivains de Nagyvárad, de Marosvásárhely et de Arad se présentaient au public de Kolozsvár.

Les jeunes écrivains sicules se sont regroupés autour de Elek Benedek. Les 'tournées' de Benedek avaient servi au début une aide d'existence aux jeunes écrivains en chômage, à partir de 1928 ils ont collectionné de l'argent pour la famille de leur collègue, Domonkos Sipos, défunt prématurément.

⁴⁹ GYÖRGY Dénes: *Benedek Elek „turnéi”*. = Korunk 1971. 5. sz. 795–799.; Az ötvenezer lejt egy átlagos középiskolai tanár öt havi fizetésének felelt meg Kós Károly visszaemlékezése szerint. Vö: Kós Károly: „Kőből, fából házat... igékből várat”. (In *memoriam Kós Károly 1883–1983*). Bp. Magvető, 1983. 203.

⁵⁰ WALTER Gyula: *A dicsőségmentártoni művészestély*. = *Pásztortűz* 1923. 13. sz. 416.